

Iskrenim tražiteljima istine, onima koji se pitaju o smislu života, onima koji žele nastaviti životom punim smisla, onima koji traže Boga kao odgovor na svoja pitanja, svima onima koji otvoreno i spremno žele razmišljati o takvim pitanjima, ova knjiga i te kako može pomoći.

Anto GAVRIĆ

Božo VULETA, Rebeka ANIĆ i Ivan MILANOVIĆ LITRE, (ur.) *Kršćanstvo i pamćenje. Kršćansko pamćenje i oslobođenje od zlopamćenja*, Zbornik, izdavači: Split: Franjevački institut za kulturu mira; Zagreb: Hrvatski Caritas, Split 2004, 414 stranica.

U posljednja tri stoljeća na području društveno-humanističkih znanosti primjetno je zanimanje za teme: sjećanje i pamćenje. Filozofi su (a onda i teolozi) većinom ostali neometani kada su sjećanje i pamćenje povezivali s čovjekovom duševnošću, jedinstvenošću njegove individualnosti, te su tako opravdavali jedinstvenost čovjekove osobe.

Krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća tema pamćenja doživjela je osobiti procvat. Ona je u postmodernoj klimi (od M. Foucaulta do nedavno preminulog J. Derride) u sebi sažimala silnice rasprava koje su se vodile do različitih teoretskih postavki i interesnih područja — od psihologije do politike.

Teme kao samosvijest, duša, duh itd. danas su interesno područje i za druge, prije svega za pozitivne znanosti. Ohrabrene uspjesima neuroznanosti, istraživanja umjetne inteligencije i empiričke psihologije pozitivne znanosti ulaze u ona područja koja su do sada bila rezervirana za filozofiju i teologiju. Riječ je u promišljanju fenomena čovjekove svijesti. Upravo se to područje danas predstavlja kao posljednji »znanstveni« izazov koji dovodi do neslućenoga interdisciplinarnoga rada na području pozitivnih znanosti — tzv. »kognitivnih znanosti«.

Već je sv. Augustin razlikovao svijest u smislu uvida u sadašnjost (sada prisutnih podražaja) od svijesti u kojoj se nečega prisjećamo, tj. kada nešto iz pamćenja u nju dozivamo. Danas o tome raspravljaju hermeneutičari, ali i oni filozofi koji pripadaju tzv. analitičkoj tradiciji. D. Chalmers, primjerice, razlikuje takozvane »easy problems« i »hard problems« (usp. David Chalmers, *The Conscious Mind. In Search of a Fundamental Theory*, Oxford, 1996). Moglo bi se reći da su filozofski izvodi o pamćenju i svijesti uvjetovani ovim razlikovanjem. U tom se sklopu promišljaju s jedne strane sustavi znanja, a s druge strane sustavi vrijednosti.

Zbornik o kojem je riječ ne raspravlja o gore naznačenim pitanjima. Područje o kojemu se u njemu razmišlja uokvireno je onim što čitamo u naslovu — kršćanstvom i problemom oslobađanja od zlopamćenja. Riječ je o određenom vrednovanju povijesti (»povijesne memorije«) uokvirene u naš geografski prostor posljednjih desetljeća. Spomenuta je »povijesna memorija« hitno dijaloško mjesto teologije s filozofijom, psihologijom, sociologijom, politikom i drugim društveno-humanističkim znanostima.

Zbornik slijedi referate simpozija koji se je pod pokroviteljstvom Franjevačkog instituta za kulturu mira iz Splita i Hrvatskoga Caritasa organizirao u Trogiru od 15. do 17. svibnja 2003. godine. Sam je pak simpozij održan u ozračju trećega dolaska pape Ivana Pavla II. u Hrvatsku i nadahnut Papinim projektom »čišćenja pamćenja« najavljenim za veliki jubilej 2000. godine Kristova rođenja.

Za svojega prvoga pohoda Hrvatskoj papa Ivan Pavao II. je u zračnoj luci u Zagrebu 10. rujna 1994. godine kazao da treba promicati kulturu mira, koja se nadahnjuje kulturom snošljivosti i opće solidarnosti. »Ta kultura ne odbacuje zdravo domoljublje, ali ne upada u na-past nacionalističkih pretjerivanja i isk-

ljučivosti. Ona je u stanju odgojiti velika i plemenita srca koja znaju da se rane uzrokovane mržnjom ne liječe zlopamćenjem, nego lijekom strpljenja i melemom oprosta: oprosta koji valja tražiti i dati, poniznom i nesebičnom velikodušnošću.«

Sudionici simpozija (odredom vrsni znanstvenici — teolozi, filozofi, sociolozi, povjesničari, psiholozi...) nastojali su upravo u tim okolnostima produbiti zamršenu problematiku ljudskoga ophođenja s iskustvom zla, kao i pokušati doticati one sadržaje u sferama pamćenja koji, možda potisnuti, čekaju povod za novo oživljavanje. U tom se kontekstu na simpoziju, kako svjedoči Zbornik u svojih šest poglavlja (u prvom se poglavlju govori o pamćenju u Bibliji i crkvenoj tradiciji, u drugom o pamćenju kako o njemu govore crkveni dokumenti, u trećem o pamćenju u liturgiji i umjetnosti; četvrto poglavlje razmatra pamćenje iz sociološko-psihološkog motrišta, peto s povijesno-političkog; šesto poglavlje govori o osnovnim oblicima kršćanskoga pamćenja za budućnost), donosi razmišljanja o strukturi pamćenja i njegovim silnicama koje ljude međusobno povezuju ili dijele, »opredmećenjima« koja su svojevrsni koncentrat pamćenja — dobrog ili lošeg. Autori posebno promišljaju fenomen pamćenja zla — zlopamćenja — svjesni da je ono često uvjetovano raznovrsnim manipulacijama, da se ciljano odabire i zlorabi. Pristup takvom pamćenju je redovito crno-bijela podjela: žrtva i zločinac. Kako se prema tome odnosi kršćanstvo?

Za razliku od onih koji rješenja problema zlopamćenja traže u svojevrsnom brisanju pamćenja, kao i onih koji se danas služe masovnim medijima kao dominantnim nositeljima pamćenja s ciljem nametanja kratkotrajnoga pamćenja, dvotisućljetno kršćanstvo promiče drukčiji način ophođenja s prošlošću, pamćenjem i zlom. Ono je ponajprije nadahnuto praksom Staroga zavjeta.

U Starome zavjetu se, s obzirom na pamćenje, u prvom planu prepoznaje sjećanje na Božje »izbaviteljsko« djelo, a ne na podneseno zlo i pretrpljenu patnju. U pozivima »sjećaj se« Stari zavjet poziva na specifičnu aktualizaciju prošloga — na Božju inicijativu. Ono što je Bog govorio ocima ne pripada prošlosti, nego je rečeno i za one koji žive danas. Na taj način Stari zavjet nosi jasnu poruku kako novog početka nema bez temeljnoga utvrđivanja prošloga, bez povratka na korijene.

Postoji još jedan bitan moment s obzirom na pamćenje u Starom zavjetu. To je moment patničkog iskustva iz prošlosti. Izraelci su imali bolno iskustvo povijesti. Proživjeli su iskustvo ropstva, iskustvo četrdesetogodišnjeg hoda kroz pustinju, iskustvo gubitka sjevernoga i južnoga kraljevstva, opustošenje Jeruzalema i hrama... Te su tragedije najprije označene kao posljedica zaborava Boga. Prema biblijskom shvaćanju zaborav Boga ima katastrofalne posljedice, kako za pojedinca tako i za narod. Ako pojedinac i narod iz vlastite patnje ne iziđu bogatiji iskustvom i spoznajom Božje blizine, onda rastu beznađe i rasap. Uvijek kada se Izrael oslobodio zaborava i vratio pamćenju koje uključuje aktualizaciju Božjih zapovijedi, dogodio se novi Izlazak, novo oslobođenje i nova nada.

Kršćanstvo slijedi te važne komponente starozavjetnoga shvaćanja pamćenja, ali ih i značajno produbljuje. Istina, pamćenje nas može učiniti zarobljenicima prošlosti, ali nas jednako tako može učiniti i otvorenima prema budućnosti. Kršćansko je pamćenje sjećanje na temeljujući događaj vjere, na Isusov križ i uskrsnuće. Kao takvo ono je još više i jače vezano uz Božji *spasenjski* zahvat dogođen u Isusovoj smrti i uskrsnuću.

Uskrsnuće kao vrhunac pamćenja i središte kršćanske vjere mijenja perspektivu sjećanja i promišljanja prošlosti. Ono se ne zaustavlja na sramoti i porazu, na pobjedi zla i tame, nego na radošnom iskustvu da dobro pobjeđuje; na is-

tini da u svemu Bogu pripada posljednja riječ. Tako se u Isusovu uskrsnuću objavila nova Božja pravednost koja se pokazala kao bezuvjetna milost — stvaralačka ljubav prema nepravednima i bezbožnima.

Poruka te uskrсне pravednosti koju eshatološka vjera donosi u svijet želi potvrditi istinu da zločinac u stvari neće trijumfirati nad svojom žrtvom, a i da žrtva na kraju neće slaviti slavije nad svojim zločincem. Trijumfirat će Onaj koji je umro najprije za žrtvu a onda i za zločinca i time objavio novu pravednost koja probija pakleni krug pamćenja mržnje i osvete. Riječ je o oprost i opraštanju.

No, kao što postoje problemi s pamćenjem, tako postoje i nesporazumi s oprostom i opraštanjem. Oprostiti prvotno znači: ne dopuštajući zlu da nadvlada, oslobađati se potrebe uzvraćanja istom mjerom. Zato oprost ne znači zaborav, niti nijekanje zadobivene uvrede, a još manje skidanje tereta krivnje s počinitelja. Riječ je jamačno o procesu koji traži vrijeme i ne može biti silom iznuden.

Zbornik *Kršćanstvo i pamćenje* zajedno s drugim projektima Franjevačkog instituta za kulturu mira iz Splita, daje važan prinos razrješenju ovoga i sličnih problema s kojima se naše društvo, pogodeno zlom rata i nedaćama političkih promjena, suočava i mora suočiti. On može poslužiti kao dobrodošlo nadahnuće za zdravo i objektivno promišljanje naše (pojedinačne i nacionalne) prošlosti. Mogli bismo reći da je u njemu riječ o djelatnom promišljanju i oblikovanju vrijednosti kulture kršćanskoga humanizma. Osim referata u Zborniku možemo naći i rasprave, kako one uz predavanja tako i plenarnu raspravu, kojima se čitateljima omogućuje doživljaj ozračja samoga simpozija ali i određeno uključenje u razmišljanje. Zato ga prepoznajem kao nezaobilazno štivo pa ga preporučam za studiozno čitanje i mirno promišljanje.

Ivan KOPREK

Suvremeni pristup Bibliji, zbornik radova, Niz, Diaspora croatica«, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt a. M., 2004., 279 str.

Nedavno je svjetlo dana ugledao peti po redu zbornik radova u izdanju Hrvatskoga dušobrižničkog ureda u Frankfurtu na Majni u nizu »Diaspora croatica« pod nazivom *Suvremeni pristup Bibliji*. U toj hvalje vrijednoj knjizi dvojezično (hrvatski i njemački) na 279 stranica objavljena su predavanja o temi »Suvremeni pristup Bibliji« — koja je aktualizirana prošle godine početkom listopada u »Godini Biblije« na godišnjem pastoralnom skupu hrvatskih svećenika, đakona, pastoralnih suradnica i suradnika iz Zapadne Europe u Bergisch Gladbachu kod Kölna.

Predgovor zborniku napisao je delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj fra Josip Bebić, a u zborniku su uz predavanja dr. fra Tomislava Vuka iz Jeruzalema pod nazivom »Biblija u suvremenom svijetu« i »Kako se Crkva služi Biblijom«, dr. s. Rebeke Anić iz Splita »Žene i Biblija« te dr. Tončija Matulića iz Zagreba »Bioetičko pitanje u svijetlu objave«, objavljeni i brzojavni upućeni sa skupa Svetome Ocu u znak zahvale za njegove dosadašnje pohode Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te 25. obljetnice njegova pontifikata i nadbiskupu Josipu Bozaniću u povodu njegova uvrštenja u članstvo Kardinalskog zbora Svete Rimske Crkve, te na kraju u dodatku iscrpna bibliografija za biblijski rad, naročito s djecom i mladeži koju je sakupio o. Vuk. Dr. Vuk ističe kako već sama činjenica da postoji toliko metoda, pristupa i »čitanja« Biblije ukazuje na to da je ona prestala biti predmetom jedino religioznog interesa, te da se njome ne bave samo vjernici ili još uže samo teolozi i kler. Istaknuo je kako Bibliju čitaju i istražuju mnogi, ali s vrlo različitih vidova, koji ne moraju imati nikakve veze s vjerom i religijom, niti dakle s kriterijima njezine interpretacije, a niti njihova interpreta-